

УДК 342.922

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗВЕРНЕНЬ ЗАСУДЖЕНИХ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Владислав КАРЕЛІН,

кандидат юридичних наук, старший лейтенант внутрішньої служби,
доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби

АНОТАЦІЯ

У статті проведено теоретичне дослідження правового режиму звернень засуджених на окремих територіях Донецької та Луганської областей в умовах проведення операції об'єднаних сил. Установлено, що з 2014 року в Україні проводилася антитерористична операція, яка згодом переросла в операцію об'єднаних сил в окремих районах Донецької та Луганської областей. Здійснено аналіз юридичної літератури стосовно поняття правового режиму звернень засуджених. Розкрито організаційно-правовий механізм забезпечення звернень засуджених на окремих територіях Донецької та Луганської областей в умовах проведення операції об'єднаних сил. Обґрунтовано, що законодавство України, яке регулює питання звернення засуджених, не визначає порядку звернення засуджених в умовах проведення операції об'єднаних сил.

Ключові слова: режим, правовий режим, звернення засуджених, антитерористична операція, операція об'єднаних сил.

ON THE LEGAL REGIME OF APPEALS OF CONVICTS IN THE CONDITIONS OF THE JOINT FORCES OPERATION

Vladyslav KARELIN,

Candidate of Law Sciences, Senior Lieutenant of the Internal Service,
Associate Professor at the Department of Criminal Law,
Penal Law and Criminology of Academy of the State Penitentiary Service

SUMMARY

In the article a theoretical study of legal regime of appeals of convicts in specific area of Donetsk and Luhansk regions during the time of the Joint forces operation was conducted. It was established that since 2014 the Antiterrorist operation carried out in Ukraine, was subsequently turned into the Joint forces operation in specific area of Donetsk and Luhansk regions. The analysis of legal literature concerning the concept of legal regime of appeals of convicts is carried out. The organizational and legal mechanism of providing appeals of convicts in specific area of Donetsk and Luhansk regions during the time of the Joint forces operation is disclosed. It is substantiated that the legislation of Ukraine, which regulates the problem of appeals of convicts, does not determine this point during the time of the Joint forces operation.

Key words: regime, legal regime, appeals of convicts, Antiterrorist operation, Joint forces operation (JFO).

Постановка проблеми. Питання здійснення звернень засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань, в умовах проведення операції об'єднаних сил в окремих районах Донецької та Луганської областей є актуальним у наш час, оскільки саме воно багато в чому визначає ефективність діяльності системи виконання покарань і як наслідок законності в державі. Це, на нашу думку, зумовлює необхідність розгляду цього питання більш глибоко.

Актуальність теми дослідження. Проблема звернень засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань, в умовах проведення операції об'єднаних сил є однією з малодосліджених у науці кримінально-виконавчого права. Розуміння проблематики цього поняття, а також недосконалість законодавства та правозастосовної практики, необхідність приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів, підвищення ефективності дії вже чинних правових норм і правових інститутів держави; формування позитивної правової свідомості та правомірної поведінки як персоналу, так і засуджених указують на своєчасність дослідження цього питання.

Стан дослідження. Дослідженню питання звернення засуджених у юридичній літературі присвяче-

но значну кількість робіт, а саме: роботи К.А. Автухова, О.Ю. Войтенка, С.К. Гречанюка, А.А. Діденка, М.Г. Демченка, Р.А. Дрозда, О.С. Загребельного, Є.Ю. Захарова, В.В. Коваленка, В.В. Кондратішиної, А.Г. Лепехи, М.С. Романова, А.Х. Степанюка, І.С. Яковець та ін. Однак ця проблема остаточно не вирішена. Це наслідок того, що це питання доволі складне й дискусійне, а також недостатньо висвітлено в науковій літературі.

Мета й завдання статті – вирішення завдання щодо дослідження проблеми звернень засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань, в умовах проведення операції об'єднаних сил в окремих районах Донецької та Луганської областей як однієї з передумов більш суттєвого забезпечення прав засуджених України.

Виклад основного матеріалу. Навесні 2014 року війська Російської Федерації (далі – РФ) здійснили вторгнення на територію України. Спочатку її влада провела в Автономній Республіці Крим незаконний референдум, за результатами якого окупувала півострів, але цього їй здалося замало, і вона почала захоплення інших адміністративно-територіальних одиниць нашої держави, результатом чого створені на окупованій РФ частині окремих районів Донецької та Луганської областей (далі – ОРДЛО) так звані квазідержавні утворення «Донецька народна

республіка» (далі – ДНР) і «Луганська народна республіка» (далі – ЛНР).

Із загостренням ситуації наша держава втратила контроль над ОРДЛО, а члени незаконних збройних формувань почали захоплювати будівлі органів державної влади й місцевого самоврядування, у тому числі органів та установ виконання покарань, управлінь юстиції, міліції (з 2015 року національної поліції), прокуратури, суду тощо. Тобто українські правоохоронні та контролюючі органи перестали функціонувати на непідконтрольних уряду територіях. Після цього нашою державою введений режим антитерористичної операції, який, у свою чергу, 2018 року переріс в операцію об'єднаних сил.

Антитерористична операція, АТО (англ. Antiterrorist operation) – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на запобігання терористичній діяльності, припинення її, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності [1].

Операція об'єднаних сил (ООС, англ. Joint forces operation) – комплекс військових і спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямований на протидію діяльності незаконних російських і проросійських збройних формувань у війні на сході України [2].

Після початку проведення АТО у квітні 2014 року органам державної влади та місцевого самоврядування, що знаходяться на підконтрольній Україні території, тимчасово передана юрисдикція щодо територій, які знаходяться під тимчасовою окупацією РФ і незаконних збройних формувань. Тому населення зазначених територій змушене виїжджати до підконтрольну уряду територію, щоб звернутися до них.

Паралельно вищевказані органи, створені в «ДНР» і «ЛНР», та їхня діяльність не відповідають українському законодавству, а тому є незаконними.

В установах виконання покарань на тимчасово окупованих територіях, а також у прифронтових районах залишилася значна кількість осіб, які відбувають покарання, а тому вони повинні користуватись українським законодавством щодо звернення громадян, оскільки є громадянами України.

Основні засади формування політики щодо звернень громадян закладено в основному нормативному акті нашої держави – Конституції України 1996 року, яка статтею 40 визначає, що всі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, які зобов'язані розглянути звернення й дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [3].

Зокрема, нормативно-правові акти, які регламентують питання звернення громадян:

– Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393/96-ВР [4];

– Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII [5];

– Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI [6];

– Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян на звернення» від 19.03.1997 № 241/97 [7];

– Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення реалізації конституційних прав громадян на звернення» від 13.07.2002 № 700/2002 [8];

– Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної вла-

ди та органів місцевого самоврядування» від 07.02.2008 № 109/2008 [9];

– Інструкція з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації, затверджена Постановою Кабміну від 14.04.1997 № 348 [10].

Як зазначено в статті 3 Закону України «Про звернення громадян», під зверненнями громадян варто розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги [4].

Згідно зі статтею 1 Закону, громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їхніх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їхньої статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів і скаргою про їх порушення [4].

Стаття 5 вищезазначеного Закону зазначає, що звернення адресуються органам державної влади й органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям незалежно від форми власності, об'єднанням громадян або посадовим особам, до повноважень яких належить вирішення порушених у зверненнях питань. Звернення може бути подано окремою особою (індивідуальне) або групою осіб (колективне) [4].

Звернення може бути усним чи письмовим.

Усне звернення викладається громадянином на особистому прийомі або за допомогою засобів телефонного зв'язку через визначені контактні центри, телефонні «гарячі лінії» та записується (реєструється) посадовою особою [4].

Письмове звернення надсилається поштою або передається громадянином до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену ним особу, повноваження якої оформлені відповідно до законодавства. Письмове звернення також може бути надіслане з використанням мережі Інтернет, засобів електронного зв'язку (електронне звернення).

У зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я по батькові, місце проживання громадянина, викладено сутність порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги. Письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати. В електронному зверненні також має бути зазначено електронну поштову адресу, на яку заявнику може бути надіслано відповідь, або відомості про інші засоби зв'язку з ним. Застосування електронного цифрового підпису в разі надсилання електронного звернення не вимагається [4].

Звернення, оформлене без дотримання зазначених вимог, повертається заявнику з відповідними роз'ясненнями не пізніше як через десять днів від дня його надходження [4].

Оскільки засуджені, які відбувають покарання в установах виконання покарань як на території підконтрольній уряду України, так і на окупованій території, в більшості громадяни України, то їхні звернення мають регулюватися виключно українським законодавством. На жаль, на сьогоднішній день нормативні акти не регулюють питання звернення засуджених в умовах операції об'єднаних сил та інших військових дій.

У статті 63 Конституції України вказано, що засуджений користується всіма правами людини та громадянина, крім обмежень, передбачених законом і вироком суду [3].

Законом України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», а саме пунктом 2 частини 1 статті 18, закріплено, що посадові й службові особи органів та установ виконання покарань, слідчих ізоляторів зобов'язані забезпечувати дотримання прав людини та громадянина, реалізацію законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту, вимог законодавства щодо виконання й відбування кримінальних покарань [11].

У статті 36 Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями ООН 1955 року зазначено, що кожний в'язень повинен мати можливість звертатися в будні до директора установи виконання покарань чи уповноваженого ним співробітника із заявами чи скаргами, також під час інспекції в'язні повинні бути в змозі звернутися, коли це можливо, із заявами й скаргами до тюремних інспекторів. Вони повинні мати право говорити з інспектором чи якимось іншим працівником інспекції за відсутності директора чи інших працівників установи. Кожен в'язень повинен мати можливість звертатися до органів центрального тюремного управління, судової влади чи інших компетентних органів із заявами чи скаргами, зміст яких не повинен цензуруватися, але які повинні бути викладені у відповідній формі й передані передбачуваними каналами. Такі заяви мають розглядатися терміново, відповідати на них потрібно без затримки, за винятком заяв чи скарг, які мають поверховий або безпредметний характер [12].

У Мінімальних стандартних правилах поводження з в'язнями ООН 2015 року (Правилах Мандели), які доповнюють Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями ООН 1955 року, наголошено, що кожен ув'язнений повинен мати можливість щодня звертатися до директора тюремної установи або уповноваженого ним співробітника із заявами або скаргами [13].

Має надаватися можливість звертатися із заявами або скаргами до тюремних інспекторів під час проведення ними інспекцій. Ув'язнені повинні мати можливість говорити з інспектором або іншим співробітником інспекції вільно й в умовах повної конфіденційності за відсутності директора чи інших співробітників установи. Кожен ув'язнений повинен мати можливість звертатися до центральних органів тюремного управління й судових або інших компетентних органів, включаючи ті, що уповноважені переглядати справу або вживати заходи щодо виправлення ситуації, із заявами або скаргами з приводу поводження з ним, які не повинні піддаватися цензурі з погляду змісту [13].

Ці права мають поширюватися й на адвоката ув'язненого. У тих випадках, коли ні в ув'язненого, ні в його адвоката немає можливості здійснити такі права, це може зробити один із членів сім'ї засудженого або інша особа, яка знає обставини справи [13].

Усі заяви або скарги підлягають терміновому розгляду, і на них потрібно відповідати без зволікань. У разі відхилення заяви або скарги чи в разі невинуватеної затримки позивач заяви або скарги повинен мати право направити їх у судовий чи інший орган. Мають бути передбачені гарантії для забезпечення ув'язненим можливості направляти заяви або скарги безпечним конфіденційним шляхом, якщо позивач заяви або скарги просить про це. Ув'язнений чи інша особа не повинні піддаватися ніякому ризику помсти, залякування або іншій негативній дії внаслідок подання заяви або скарги [13].

Звернення щодо тортур або інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів звернення або покарання до ув'язнених повинні негайно розглядатися і ставати предметом термінового й неупередженого розслідування, що проводиться незалежним державним органом, до компетенції якого входять функції швидкого незалежного розслідування [13].

Пункт 70 Європейських тюремних правил зазначає, що ув'язнені, індивідуально чи групою, мусять мати широкі можливості для подання прохань або скарг начальнику пенітенціарної установи чи до будь-якої іншої компетентної інстанції. Якщо в задоволенні прохання відмовлено або скарга відхилена, то причини повинні бути доведені до засудженого, а засуджений має право оскаржити це рішення в незалежній інстанції [14].

У статті 8 Кримінально-виконавчого кодексу України закріплено право засуджених звертатися відповідно до законодавства з пропозиціями, заявами й скаргами до адміністративних органів та установ виконання покарань, їхніх вищих органів, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань [15].

Сьогодні, на жаль, існує проблема нормативного врегулювання звернення засуджених громадян України в умовах проведення операції об'єднаних сил в ОРДЛО. Не має окремих норм у кримінально-виконавчому кодексі, які б регулювали це питання. Тому варто переглянути загальні нормативні акти щодо звернення громадян, а також щодо звернення окремих категорій осіб і внести доповнення щодо них під час проведення військових дій в умовах операції об'єднаних сил.

Висновки. Отже, можемо резюмувати, що натеper процедура звернення засуджених в умовах проведення операції об'єднаних сил на окупованих територіях Донецької та Луганської областей не прописана в жодному законі чи відомчому нормативному акті, хоча вона повинна бути прописана. На нашу думку, процедуру звернення засуджених в умовах проведення операції об'єднаних сил на окупованих територіях Донецької та Луганської областей потрібно закріпити, оскільки вона є основою в діяльності щодо забезпечення прав засуджених.

Список використаної літератури:

1. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.
2. Операція об'єднаних сил. База даних «Вікіпедія». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Операція_об'єднаних_сил.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 14.05.2018).
4. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр> (дата звернення: 14.05.2018).
5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 14.05.2018).
6. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 14.05.2018).
7. Про заходи щодо забезпечення конституційних прав громадян на звернення: Указ Президента України від 19.03.1997 № 241/97. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/241/97> (дата звернення: 14.05.2018).
8. Про додаткові заходи щодо забезпечення реалізації конституційних прав громадян на звернення: Указ Президента

України від 13.07.2002 № 700/2002. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/700/2002> (дата звернення: 14.05.2018).

9. Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування: Указ Президента України від 07.02.2008 № 109/2008. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/109/2008> (дата звернення: 14.05.2018).

10. Інструкція з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 № 348. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/348-97-п> (дата звернення: 14.05.2018).

11. Про державну кримінально-виконавчу службу: Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2713-15> (дата звернення: 14.05.2018).

12. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями від 30.08.1955: Резолюція 663 (XXIV) Економічної та Соціальної Ради ООН «Світове соціальне положення». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_212 (дата звернення: 14.05.2018).

13. Правила Організації Об'єднаних Націй по обращению с заключенными» (Правила Манделы), приняты Ре-

золюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 18.05.2015. URL: <http://i-rc.org.ua/files/pravila-mandely.pdf>.

14. Європейські тюремні правила: Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць Ради Європи. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_032 (дата звернення: 14.05.2018).

15. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 14.05.2018).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Карелін Владислав Володимирович – кандидат юридичних наук, старший лейтенант внутрішньої служби, доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Karelin Vladislav Vladimirovich – Candidate of Law Sciences, Senior Lieutenant of the Internal Service, Associate Professor at the Department of Criminal Law, Penal Law and Criminology of Academy of the State Penitentiary Service

vlad.karelin1989@ukr.net